

В.І. Літвінов, старш. викладач

ВП ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

ОЦІНКА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ ВЕЛИЧИНИ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ І ВИТРАТ НА МАТЕРІАЛЬНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Однією з умов ефективного розвитку сільськогосподарського сектору є раціональне використання його трудових ресурсів. Однак в наш час трудові відносини в сільському господарстві залишаються поза увагою не тільки в окремих підприємствах, але і на державному рівні. Проте у ринкових економіках у сучасному світі праця виявляється найдорожчим фактором виробництва та головним рушієм економічного розвитку. У статті досліджено складові фонду споживання та фактори впливу на формування доходів сільськогосподарських підприємств.

***Ключові слова:** дохід, витрати, ефективність, фонд споживання, матеріальне заохочення.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах потрібно по-новому вирішувати економічні проблеми, серед яких одними з найважливіших є підвищення ефективності використання кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств, що, в свою чергу, можна досягти завдяки збільшенню частки доходів направлених на покращення матеріального заохочення працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти формування та розподілу доходів підприємств в сільському господарстві висвітлюються в наукових публікаціях багатьох сучасних дослідників, зокрема Бондаря Н.М., Бутинця Ф.Ф., Вороніної О.О., Донець Л.І., Лайко П.А., Мельника Л.Г., Ніколаєва В.П., Юшко С. В. та ін.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є оцінка динаміки доходів сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, аналіз їх структури та визначення взаємозалежності величини доходів і витрат на матеріальне стимулювання працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки в економіці відбулися зміни пов'язані з необхідністю збільшення обсягів інвестицій, зростання доходності виробництва, підвищення ефективності у всіх сферах діяльності сільськогосподарських підприємств. Ефективність

виробництва продукції залежить від багатьох факторів, але саме величина та складові доходу підприємства впливають на більшість її показників.

Адже саме співвідношення таких складових доходу як матеріальні витрати, витрати на оплату праці та прибуток визначають рівень рентабельності та інші показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» доходи класифікуються за такими групами:

- а) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) інші операційні доходи;
- в) фінансові доходи;
- г) інші доходи.

Дохід є надходженням економічних вигод, які виникають у результаті діяльності підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), гонорарів, відсотків, дивідендів тощо. У бухгалтерському обліку дохід відображається у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників (власників)).

Основу внутрішнього механізму формування доходів з операційної діяльності підприємства становлять окремі положення його статуту, система розроблених підприємством цільових стратегічних показників, критеріїв і нормативів їх доходів. У системі механізму регулювання доходів з операційної діяльності певна роль належить визначенню джерел їх формування, які поділяють на дві основні групи – доходи, що формуються за рахунок основної діяльності підприємства, а також доходи, а також доходи, що формуються за рахунок інших видів його операційної діяльності[3].

Дохід є надходженням економічних вигод, які виникають у результаті діяльності підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), гонорарів, відсотків, дивідендів тощо. У бухгалтерському обліку дохід відображається у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників (власників)).

Основним джерелом формування загального доходу сільськогосподарських підприємств є дохід від реалізації продукції, який є визначальним у формуванні фінансових результатів діяльності підприємства.

На величину доходу від реалізації продукції впливають два фактори:

-кількість, асортимент та якість продукції, що підлягає реалізації;
-рівень реалізаційних цін.

**1. Динаміка обсягів реалізації сільськогосподарської продукції
за всіма напрямками (тис. т)**

Найменування продукції	2010	2013	2014	2015	2016	2016р до 2010р., +/-	2016р до 2010р., %
Зернові та зернобобові культури - всього	763,4	1481,7	1670,7	1700,2	1306	542,6	171
у т.ч. пшениця	358,6	426,4	517,7	648	602	243,4	168
жито	3,2	1,8	1,2	1	1,4	-1,8	44
кукурудза	249,4	922,2	933,7	815,8	466,9	217,5	187
ячмінь	131,1	108,9	195,3	212	212	80,9	162
гречка	5,6	8,7	6,5	4,6	4,2	-1,4	75
овес	6,7	6,2	2,9	3,3	1,3	-5,4	19
зернобобові	6,6	7,2	13,3	15,4	18	11,4	273
Олійні культури - всього	119,7	237	287,2	385,4	326,9	207,2	273
у т.ч. насіння соняшнику	12,4	22,9	35,2	71,5	106,4	94	858
соя	23,3	84,5	94,3	149,9	113,3	90	486
ріпак	81,8	128,2	155,4	161,1	107	25,2	131
гірчиця	2,2	0,4	2,3	2,4	0,2	-2	9
Цукрові буряки	979	509,1	1107,9	267,2	335,5	-643,5	34
Картопля - всього	46,1	112,4	163,8	61,4	28,7	-17,4	62
Овочі – всього	6,6	15,7	10,4	6,5	3,6	-3	55
Плоди та ягоди - всього	0,5	3,6	12	15	14,2	13,7	2840
Цукор	29,8	42,2	41,1	59,8	36,3	6,5	122
Худоба та птиця (в живій вазі)	12,3	24,4	33,1	33,4	30,4	18,1	247
у т.ч. велика рогата худоба	3,5	4,6	4,3	3,9	3,9	0,4	111
свині	7,6	15,7	21,3	24,1	21,6	14	284
птиця	1,1	4,1	7,5	5,4	4,9	3,8	445
Молоко і молочні продукти	30,5	44,9	49,9	56,5	61,7	31,2	202
Яйця (млн.шт)	115,5	179,4	179,2	237,8	285,6	170,1	247
Мед (т)	6,1	5,2	5,1	6,4	4,3	-1,8	70

2. Динаміка середніх цін реалізації сільськогосподарської продукції за всіма напрямками, (грн за т)

Найменування продукції	2010	2013	2014	2015	2016	2016р до 2010р., +/-	2016р до 2010р., %
Зернові та зерно-бобові культури	1118,3	1282,4	1729,5	2680	3177,9	2059,6	284
у т.ч. пшениця	1052,7	1377,8	1680,5	2527,7	3006,7	1954	286
жито	857,2	1149	1370,7	2307,8	2929,7	2072,5	342
кукурудза	1158,7	1163,7	1712	2682,6	3311,4	2152,7	286
ячмінь	1091,8	1669,1	1786,9	2841,8	2981	1889,2	273
гречка	3776	2769,4	3435,9	7395,9	11893	8117,1	315
овес	814,9	1371,1	1344,9	1867,3	2916,3	2101,4	358
зернобобові	1902,1	3113,5	3288,7	5512,5	5747,8	3845,7	302
Олійні культури - всього	2818,5	3157,5	4034,3	7190	8415,3	5596,8	299
у т.ч. насіння соняшнику	3145,1	2817	4295,8	7073,2	7574,6	4429,5	241
соя	2654,2	3403,5	4304,2	7207,9	8669,5	6015,3	327
ріпак	2838,1	2990	3794	7259,1	8983,1	6145	317
гірчиця	1992,7	25760	5190,5	5545,7	7225,5	5232,8	363
Цукрові буряки	783,8	372,9	487,7	840,9	890,2	106,4	114
Картопля - всього	1889,1	1899,3	2325,5	1845	1200,6	-688,5	64
Овочі – всього	2435,9	3624,9	5773,9	12279	21500	19064	883
Плоди та ягоди - всього	1627,1	4477,3	2814,8	7155	4569,7	2942,6	281
Цукор	5161,1	4239,1	6343,2	8848,4	10634	5472,7	206
Худоба та птиця (в живій вазі)	11002	13520	16481	19631	22005	11003	200
у т.ч. велика рогата худоба	9570,2	10823	14566	23423	20984	11414	219
свині	12128	15493	18729	23052	24003	11876	198
птиця	7748,5	8984,6	11176	15416	13926	6177,6	180
Молоко і молочні продукти	3054,1	3444,2	3735,2	4722,7	5692,5	2638,4	186
Яйця (за тис. шт)	424,4	598	665,5	1069,6	1087,9	663,5	256
Мед	24705	27865	27576	35782	38278	13573	155

Джерело [4, 5, 6]

Обсяг (кількість) реалізованої продукції прямо впливає на величину виручки. А сама кількість реалізованої продукції залежить від обсягу

виробництва товарної продукції і зміни величини перехідних залишків реалізованої продукції на початок і кінець року. Прямий вплив на розмір виручки справляє і рівень відпускних цін. У свою чергу, на рівень цін впливають якість і споживчі властивості, строки реалізації продукції, попит і пропозиція на ринку [2].

Аналізуючи динаміку обсягів реалізації сільськогосподарської продукції за 2010-2016 рр., можна зазначити, що відбулося зростання цього показника по зернових культурах на 542,6 тис. т, олійних культурах на 207,2 тис. т, худоби та птиці на 18,1 тис. т, молока і молочних продуктів на 31,2 тис. т. В той же час зменшилися обсяги реалізації цукрових буряків на 643,5 тис. т і картоплі на 17,4 тис. т.

3. Динаміка чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції підприємствами Тернопільської області, тис. грн

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	2016р до 2010р., +/-
Продукція рослинництва	1966631	2929537	4840792	7086360	7375346	5408715
Зернові та зернобобові – всього	782762	1790240	2810739	4139109	4150496	3367734
Цукрові буряки (фабричні)	753941	185103	525472	213608,9	298672	-455269
Насіння соняшнику	37107,4	62902,2	130718,8	485802	805702	768595
Соя	60022,2	266822	374872	936018,2	982495	922473
Ріпак	225838	357305	558129,8	1040515	961499	735661
Картопля	84125	212194	380312,2	111052	34499	-49626
Овочі – всього	19652	53575,5	55226	67274,6	76924	57272
Плоди та ягоди	3184,2	1395,7	5322,5	92980,6	65059	61874,8
Продукція тваринництва	250107	576075	835050,2	1210030	1330280	1080173
Велика рогата худоба на м'ясо	28591,1	48958,3	61229,6	79669	81141	52549,9
Свині на м'ясо	85280	239397	391087,6	568847,9	519371	434091
Птиця на м'ясо	7225,1	26173,1	81648,2	74871,8	67645	60419,9
Молоко	79803	154117	184845,1	238377,7	351298	271495
Яйця курячі, млн шт.	49061,3	107270	115990,2	248037	310660	261599
Мед, ц	145,3	147,3	140	202,5	165	19,7
Разом	2216738	3505611	5675843	8296391	8705626	6488888

Джерело[4,5,6]

Частину виробленої продукції (робіт, послуг) підприємства використовують для власних потреб, а частина реалізується іншим суб'єктам. Кругообіг засобів на підприємстві завершується процесом продажу, внаслідок якого суб'єкт господарювання отримує виручку в грошовій формі. Остання авансується на відновлення процесу кругообіг засобів. При реалізації продукції підприємству відшкодовуються у грошовій формі витрачені засоби на її виробництво та збут.

Як економічна категорія дохід (виручка) є потоком грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг [1].

Чистий дохід від реалізації сільськогосподарської продукції підприємствами Тернопільської області у 2016 р. становив 8705626 тис. грн. Основну частку цього доходу становлять надходження від реалізації зернових культур – 47,68 %. Загалом, в 2016 р. реалізовано продукції рослинництва підприємствами Тернопільської області на суму 7375346 тис. грн, що становить 84,72 % суми чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції. Відповідно, продукція тваринництва реалізована на суму 1330280 тис. грн.

Вартість валової продукції визначається суспільно необхідними витратами живої й уречевленої праці та складається з двох частин: вартості витрачених засобів виробництва і вартості, створеної живою працею. Перша частина постійно відтворюється в натурально-речовій і вартісній формах, а тому вона не є доходом. Друга частина складається із знову створеної вартості і утворює валовий дохід. Таким чином, валовий дохід відображає знову створену у процесі виробництва вартість. В класичному розумінні валовий дохід за своєю вартісною формою складається із витрат на оплату праці і чистого доходу.

Валовий дохід кількісно визначається як різниця між виробленою за певний період валовою продукцією та матеріально-грошовими витратами на її виробництво (без оплати праці), тобто являє собою валову продукцію за вирахуванням матеріальних витрат[7].

При цьому потрібно врахувати, що до складу валового доходу входять також податкові платежі та відрахування в позабюджетні фонди. Це кошти, які разом із витратами на оплату праці формують фонд споживання підприємств.

У 2016 р. порівняно із 2010 р. сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області на оплату праці було витрачено більше на 202 %, відрахування на соціальні заходи зросли на 188 %. Фонд споживання протягом цього періоду зріс на 989,9 млн грн. Витрати на споживання в 2016 р. становили 1308,7 млн грн, це 14,4 % суми доходу від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг. До цієї суми ми внесли

витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, орендну плату за земельні та майнові паї.

4. Динаміка чистого доходу від реалізації та витрат на споживання в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	2016р до 2010р., +/-
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн грн	2392,6	4180,6	6534,7	9099,1	9077,2	6684,6
Витрати на оплату праці, млн грн	130,8	210,6	272,3	310,7	395,3	264,5
Відрахування на соціальні заходи, млн грн	46,6	78	100,5	102,3	87,4	40,8
Орендна плата за земельні паї, млн грн	140,6	292,6	323,8	494,4	808,2	667,6
Орендна плата за майнові паї, млн грн	0,8	1,4	4,06	7,4	17,8	17
Витрати на споживання, млн грн	318,8	582,6	700,7	914,8	1308,7	989,9
У відсотках до чистого доходу від реалізації, %	13,3	13,9	10,7	10,1	14,4	1,1

Джерело[4,5,6]

Висновки. Доходи підприємства є основним джерелом утворення та фінансування ресурсів сільськогосподарських підприємств. Не становлять виключення і витрати на відтворення трудового потенціалу господарств. Чим більшими є витрати на споживання, тим вищими будуть показники продуктивності праці і, відповідно, доходів підприємств. В свою чергу, при зростанні доходів у підприємств буде більше можливостей збільшити заробітну плату та інші витрати на споживання.

Бібліографічний список: 1. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – [7-е вид.]. – Житомир: Рута, 2006. – 832 с. 2. Лайко П.А. Фінанси АПК: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / П.А. Лайко, Ю.І. Ляшенко. – К.: ДІА, 2000. – 225 с. 3. Ніколаєва В.П. Класифікація доходів з операційної діяльності підприємства / В.П. Ніколаєва // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 91-95. 4. Статистичний бюлетень Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік. Статистичний щорічник. – Тернопіль 2017. – 25 с. 5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2015 рік. Статистичний щорічник. – Тернопіль 2016. – 421 с. 6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2016 рік. Статистичний щорічник. – Тернопіль 2017. – 428 с.

7. Юшко С.В. Категорії валового і чистого доходу; їх історія та майбутнє / С.В. Юшко // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 40-44.

В.И. Литвинов. Оценка взаимозависимости сельскохозяйственных предприятий и расходов на материальное стимулирование работников. Одним из условий развития сельскохозяйственного сектора является рациональное использование его трудовых ресурсов. В наше время трудовые отношения в сельском хозяйстве остаются без внимания не только в отдельных предприятиях, но и на государственном уровне. Тем не менее в современной рыночной экономике труд является самым дорогим фактором производства и главным двигателем экономического развития. В статье исследованы составляющие фонда потребления и факторы влияния на формирование доходов сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: доход, расходы, эффективность, фонд потребления, материальное поощрение.

V.I. Lytvynov. The evaluation of the interdependence of agricultural enterprises and the expenditures on the material incentives of workers. One of the conditions for the effective development of the agricultural sector is the rational use of its labor resources. However, at present the labor relations in the agriculture remain out of sight not only in the separate enterprises, but also at the state level. But nowadays in market economies the labor is turned to be the most expensive factor in production and the main motive forces of the economic development. The counterparts of the consumption fund and the factors influencing the formation of incomes of the agricultural enterprises are investigated in the article.

The increase in the level of the competitive agricultural production and the labor, and the growth of profitability of the agricultural enterprises depend on the efficiency of the use of the resource potential, including the labor resources. The quality of the labor potential usage depends on many factors, the main of which are the factors of the employees' motivation.

The incomes of the enterprises are the main source for the creation and financing of the agricultural enterprises' resources. The expenses on the reproduction of the farms' labor potential are not the exception. The higher the cost of the consumption, the higher the indicators of the labor productivity will be; and the incomes of the enterprises will also increase. In its turn, with higher incomes the enterprises will have more opportunities to increase wages and other consumption costs.

Key words: income, expenditures, efficiency, consumption fund, material incentive.

Стаття надійшла до редакції: 12.08.2018 р